

La vida a Catalunya durant l'època gòtica

Teresa Vinyoles i Vidal

El Puig de la Balma (Mura). Casa obrada sota una gran balma natural, que conserva encara diversos elements arquitectònics medievals.

La història, és a dir la vida, és molt més interessant que qualsevol ficció. El mètode de la història, és a dir, el diàleg amb el passat, es fa molt més fluït quan preguntem coses que ens són properes: què menjaven, com vestien, com eren les seves cases, com treballaven i com passaven els moments de lleure, com s'estructuraven les famílies, com es socialitzaven els joves.

Tot i que durant aquests últims anys s'està treballant sobre aquests temes, en la història de la vida quotidiana queda molt per fer, però no per manca de fonts, sinó perquè als llibres d'història la realitat de la vida de les dones i dels homes del passat ha estat oblidada. Quan t'apropes, en canvi, als documents coetanis la vida de cada dia traspua per tots costats i podem passar de l'ús de l'espai als sentiments i les mentalitats.

De la història de la vida quotidiana només en tenim uns rastres de vegades puntuals, que poden semblar anecdòtics; però no és pas més anecdòtic que les cròniques que ens parlen de reis i batalles. És una història formada per vivències personals, però com tota la història és una història col·lectiva. Certament ens ajuda a entendre les individualitats, però també les societats en què visqueren; és una història que penetra en les entranyes de la societat.

Al tema que ens ocupa hem de tenir en compte que no podem generalitzar: al castell no es vivia com al mas, als pobles no es vivia com a les viles i ciutats; dins les ciutats els burgesos no vivien com els menestrals; la vida de cada dia dels homes no era igual que la de les dones. Una altra dificultat és la complexitat de temes que podem estudiar; la vida comprèn innombrables aspectes. Intentarem apropar-nos a les sensibilitats d'una època davant d'uns fets personals concrets, tenint en compte que en tots els temps hi ha persones que responen tal i com la cultura dominant espera d'elles, per la qual cosa el que manifesten no són només els seus sentiments, sinó el missatge que han rebut; i en canvi n'hi ha d'altres que reaccionaran en contra del model que s'imposa. Sovint també en queden testimonis pel que tenen de transgressió.

Podríem estudiar, doncs, diferents aspectes de la vida de cada dia i seria inabastable; per tal de vertebrar una mica la complexitat de temes relacionats amb la vida quotidiana proposo unes estampes de la vida a les viles i ciutats de la Catalunya gòtica. Relatarem, per mitjà de testimonis escrits que han quedat als nostres arxius, petites històries amb protagonistes ignorats, però amb noms, cognoms, vivències i sentiments.

1. Carrers i places dins dels recintes emmurallats

Tot i que la majoria de la població catalana vivia al camp, i del camp, lligada a la terra i sotmesa als senyors dels castells, al llarg i ample del país havien crescut viles i ciutats que vertebraven el territori agrari que les envoltava¹. Les ciutats s'emmurallaven. A més de servir com a defensa, les muralles limitaven un estatut jurídic de llibertat que era estrany al camp. Però la majoria de ciutadans medievals no s'apartava del to de la vida agrària, conreaven petits horts i seguien l'horari solar.

Exemple d'una carta de les darreries del segle XIV que parla dels horts urbans, de Pere del Pont des de Barcelona a la seva germana a Girona²:

"Estimada germana: En l'hort que està molt bé, en especials des de que jo hi soc, hi ha moltes roses, tots els matins en cullo jo un gran paner, per això evieu-me na Violant si hi voldrà venir, sinó envieu-me na Caterinoi, filla meva, per collir dites roses, que no es perdin. Hi ha al dit hort un gran cam de faves de molts belles i un altre camp de bells alls, i un altre camp de pèsols, i tot l'hort és ple de julivet qu el veïnat en té ada dia una somada. Demaneu a la dida si ve, si el sabrà vendre a la plaça. O, estimada germana, he plantades a l'hort moltes cols i carabasses, melons i cogombres. Trobaríeu al dit hort deu somades de sàvia, més de vint somades de menta; però de la sàvia i la menta n'he segat molta, ja que s'estenia pel camí. Els pruners oriald que vaig portar són vius i

tenen prunes, tots els altres arbres són vius i bells.

La febre constructiva no parava: es bastien catedrals, convents de frares mendicants, cases de consell, palaus urbans per la noblesa que deixava els castells roquers, torres pels rics burgesos al camp immediat a la ciutat. Les autoritats obrien places i empedraven carrers, pregonaven ordinacions sobre l'ús de les vies públiques i l'organització dels mercats; la gent dels estaments populars feia vida al carrer.

Exemple d'un procés que descriu la vida al carrer Comtal de Barcelona³:

"Testimoni de Francesca, muller de Ramon de Solans, sabater de Barcelona: Ella testimoni estava a la sua porta e filava, tinent l'esquena girda envers la carrera. E així estant oí brega prop casa d'ella testimoni, e de continent pres dos infants seus, e quatre d'altres, e mes-los dins casa sua por pahor que havia que no fossin dampnificats ab les pedres que sin tiraven, les quals tirava na Ballida, amiga d'en Pere Ballid, e als ella testimoni no hi vehe car entrassen dins casa e tencà, per amor que ls infants no prenessen mal... Testimoni d'Estància, vídua de Berenguer Martí agricultor. Ella testimoni adromia a una sua infanta petita e així estant oí brega en la carrera, e de cninent devallà devall e vee en la carrera en dret de les finestres de la cambra del senyor infant en Martí molts homens ab espases tretes qui.s barallaven...

Normalment les ciutats havien crescut sense cap pla urbanístic; però tot i l'aparença de desordre i de la complexitat de l'entramat urbà, a les ciutats medievals es mirava que cada cosa estigués al seu lloc: hi havia un carrer o un barri reservat als jueus que no podien viure entre els cristians, hi havia un espai destinat al bordell públic sostingut normalment pel municipi. Alguns menestrals s'agrupaven en carrers per gremis. Cada producte es venia en un lloc determinat. Així la toponímia urbana ens apropa a les places del blat, de l'oli, del vi, de la llana, el carrer dels boters, dels cotoners,

dels pergaminers, la cuirateria. Al carrer es treballava, es socialitzaven els infants, es venien els productes, s'executaven els càstigs públics, es celebraven processons, festes i dols.

Exemple d'un procés que descriu una cercavila a Tàrrega⁴:

S'inicia amb una carta del rei Jaume II diriida al batlle de Tàrrega dient-li que ha arribat a ell la notícia de que el passat mes d'abril alguns joves de la vila de Tàrrega van ana de nit per la vila, i segons dieun, s'emportaren amb ells un «ministril» del lloc de l'Ametlla (de Segarra), de nom Berenguer Mir, i sonaren els seus instruments avant la porta de Pere Calbet. Llavors foren apedregats, i Berenguer Mir fou ferit al cap, i a conseqüència de les ferides va morir. Foren inculpats e la mort en «Pulul», fill de Francesc Oller i Ramon Oller, fill del difunt Berenguer Oller; per aquesta raó foren bandejats de la vila. El rei demana certificació de les inquisicions del procés. Segueix la còpia del procés iniciat el dia 22 d'abril de 1325, en el que s'explica que alguns joves acompanyats de «ministrils» passaven per la vila i feren «viular» i foren apedregats pels inculpats i una pedra va ferir al cap Berenguer Mir, que tocavala cabreta i que va morir després a conseqüència de les ferides, però encara va ser interrogat en el procés, on s'interroguen altres joves participants a la festa, veïns i veïnes.

2. La vida a casa: la família

La família catalana de l'època feudaldentia a ser nuclear, fonamentada en el matrimoni com a cèl·lula social i econòmica bàsica. Els costums estableixen l'autoritat paterna, de manera que el pare de família tenia, com el senyor feudal, dret a castigar la dona, els fills i el servei. Així s'estableix, per exemple, als costums de la Seu d'Urgell. La llar i els seus habitants quedaven sota control del cap de casa que en tenia l'autoritat, si bé els usos i costums feien de la mestressa de casa la guardiana de l'honor de la llar. La

dona casada estava sota l'autoritat del marit que la podia castigar físicament. De tota manera el marit exercia normalment l'autoritat per mitjà del control econòmic, ja que la falta de capacitat econòmica de la majoria de dones era un fre a la seva iniciativa. De tota manera, a la pràctica, algunes dones recolzades per la seva família d'origen, o pel seu patrimoni, assumien el risc que comportava i actuaven de forma decidida.

Exemple del metge barceloní que requereix a la muller que no s'en vagi⁵:

“Na Constança segons me apar vos sots de voler e intenció d'anarvos-en demà a Sent Johan Ses Abadesses. Dich-vos dona que yo no hi consent ans hi trop molt gran e sobiran despler, qui ultra lo despler me tornaria a gran damnatge, per que us cerifich que si vos hic partiits que d'aquí avant no us cal fer compte de res del meu ne de provisió vostra car no us en volria en res haver sobvengut ne ajudat per que vos volets desexir de mon servey». Escoltades aquestes paraules, tot segit la dita dona Constança contestà: «Verament, sènyer, yo no ych aturaria ans me'n vuy anar demà a Sent Johan ses Abadesses e no vull res del vostre.

Veiem com ell li volia resringir la llibertat de moviments, de manera que es creia amb el dret d'exigir a la dona que no viatgés ni fes estades fora del domicili conjugal sense el seu consentiment; si no prendria represàlies de tipus econòmic, però ella, de tota manera, va marxar”.

Els matrimonis es feien per interès de les famílies i això passava en gairebé tots els grups socials. Per altra banda, els moralistes dels darrers segles medievals trobaven fins i tot pecaminós que un home estigués enamorat de la seva pròpia muller. Francesc Eiximenis recomanava a les dones que “no s'omin vanament...car tant volen ésser amades que la amor és massa e torn vil, com diga Sent Ambrós: Qui massa ama sa muller e desordenadament és axí com aquell qui fa adhulteri”.⁶

En un altre ordre de coses el pare tenia el dret, i també el deure, de casar

les filles; si el pare havia mort els parents i amics del costat patern i matern podien opinar sobre el matrimoni de la noia⁷. Aquesta llei s'aplica progressivament a tot Catalunya. L'any 1362 el rei Pere III mana que a Manresa ningú es casi sense permís dels pares o, a falta d'ells, de dues persones properes⁸. Darrera dels capítols matrimonials i dels compromisos i casament dels darrers segles medievals sovint una mena de «venda» de la noia per part del pare, o de la família. De qui paga el dot, en definitiva.

Exemple de la neboda d'una burgesa de Perpinyà⁹:

“Jo Beneta... degut a que Déu ha volgut que des de la flor de la joventut, gairebé des de la infantesa, fos donada al marit i que amb ell durant llargs anys visqués, però he estat feta estèril i sense fills. Proposo que sigui fet matrimoni entre vós Eleonor, neboda meva... i l'honorable Arnau Guillem Pastor, nebot de l'esmentat marit meu, sobre el qual matrimoni hem parlar llargament entre nosaltres, els dits cònjuges, i amb altres amics de les dues parts... i si aquest matrimoni no vingués a efecte que la donació sigui nul·la”.

El notari recull la queixa velada de Beneta, casada per la família des de la infància, realitat viscuda per ella i per la majoria de les dones del seu temps, que transmet a la neboda. Realment el matrimoni medieval no tenia gran cosa a veure amb l'amor. Sobre el matrimoni reposa enterament l'ordre social¹⁰. El matrimoni és una institució, un sistema jurídic que assegura la reproducció de la societat dins d'unes estructures, sobre el qual es recolza l'estabilitat del poder i de les fortunes. A la societat estamental medieval no li convé barrejar aquestes coses amb els sentiments.

Algunes noies intenten escapar del destí imposat. L'única manera legal de fer-ho era entrant en un convent abans de solemnitzar el casament. Així, a finals del segle XIV la filla d'un fuster barceloní havia estat compromesa pel seu pare amb un home amb el qual ella no es volia casar; la noia aconseguí fer

anar un notari a casa seva i davant seu afirmà que es volia fer monja.

Exemple de la filla d'un fuster de Barcelona¹¹:

«Ma filla» Et requereixo de part de Déu, i ja que m'has d'obeir a mi en els meus manaments, que tu deus fer el dit matrimoni, d'altra manera sàpigues que em disgustaràs molt. «Mon senyor. Ja us ho he dit, i d'altres vegades us he dit abans d'aquesta, que jo vull tenir virginitat i castedat per la promesa que he feta. Per què, us prego que d'ací avant no us poseu amb mi, ja que el dit matrimoni no el faria».

Remarquem l'obediència com a deure de la filla vers el pare, i en aquest cas la resolta decisió de la filla a desobeir. Es podia optar per fórmules més arriscades com ara celebrar matrimoni clandestí, que l'església donava per vàlid. Aquest matrimoni, fet sense permís dels pares i sense dot, estava prohibit de forma explícita pel poder civil al territori de Barcelona des d'època de Jaume I.

Exemple d'un matrimoni clandestí a Sant Just Desvern¹²:

«Súplica de Pere Gombau de Sant Boi de Llobregat, a la cort episcopal, dient que ha fet matrimoni per paraules de present amb Valençona, de Sant Just Desvern, però no han consumat el matrimoni. Ha sentit dir a molts que ells està casada amb Pere Rotlan de Sant Joan Despí, i que havien celebrat i consumat el matrimoni, per la qual cosa ell no s'hi podia casar, demana al bisbe que el lliuri de la paraula de matrimoni per poder-se casar amb una altra dona. El procurador d'ella diu diu que Valençona s'havia casat amb Pere Rotlan abans que es desposés amb Pere Gombau, amb qui es va desposar contra la seva voluntat. El pare d'ella havia pagat un dot a Gombau, amb qui volia que es casés, que hauria hagut de tornar el dot, ja que no hi havia hagut matrimoni. Segons els testimonis ella havia fet matrimoni clandestí amb Pere Rotlan, amb la paraulada de present següent: «Jo, na Valençó do mon cors a vos en Pere Rotlan per leyal muller e

Castell de Balsareny. Fundat al segle X, l'edifici principal és un típic exponent d'arquitectura gòtica militar i senyorial.

prenc lo vostre per leyal marit». Ell havia pronunciat la mateixa fórmula. Les esposalles es feren en una vinya del grec, que és de la torre d'en Joanet Satria a Sant Just. Hi eren Pericó Rotlan, mestre de cases, cosí del nuvi, Arnau Despuig, fuster de Barcelona i d'altres. Diuen que ella es va casar amb el Gombau contra la seva voluntat, perquè el pare la va forçar i la va amenaçar d'apunyalar-la si no feia el que ell volia.

Aquí veiem una clara amenaça

del pare, que si bé segons el dret civil tenia el dret de casar la filla, segons establia l'Església el matrimoni no seria vàlid sense el consentiment dela noia. El pare, que havia preparat un casament convenient per la filla i havia pagat e dot, es creia amb el dret d'exigir que es casés amb l'home que l'hi haia buscat. Però degut a la contradicció entre els drets Valençó, com altres noies del seu temps, enamorada d'un altre home, havia optat pel matrimoni clandestí, que la deixava

sense herència i li podia comportar l'exili fora del territori de Barcelona".

A més del control de la família i del poder civil sobre el matrimoni, l'Església vol imposar la seva moral per mitjà del model de matrimoni monògam, exògam, sacralitzat i fet amb consentiment dels contraents, com a única via legal, però el model s'imposà molt lentament. Trobem encara al segle XIV moltes situacions ambigües. Sovint ni els mateixos veïns no coneixen el veritable estat civil dels seus conciudadants que podien ser: esposats, si havien celebrat les esposalles, però no havien rebut la benedicció eclesiàstica; podien haver-se casat clandestinament o, senzillament, podien cohabitar i semblar als ulls de tothom que eren marit i muller. No sembla importar massa aquest fet entre els estaments populars, fins i tot documentem contractes d'amistament davant de notari. Quan els conciudadants eren interrogats sobre l'estat civil d'algun veí o veïna, de vegades responien que es pensaven que eren casats, però que no podrien jurar-lo, alguns veïns deien que eren casats, d'altres que no.

Històries de vida privada

La mobilitat d'un lloc a l'altre podia fer que es produïssin situacions realment sorprenents quant a l'estat civil de les persones. En aquest sentit explicarem la història d'Agnès Codina.

Exemple d'una manresana casada a Manresa, Vic i Barcelona¹³:

"Compareix Joan de Montfort, calderer de Barcelona davant la cort bisbal, l'any 1423, dient que Agnès, muller de Guillem Calvet, barber de Vic, va dient que s'ha casat amb ell, cosa que no és certa ja que era casada. De fet vivien junts i algun testimoni afirma que Agnès, filla de Ramon Codina, difunt, de Manresa, ens sorprèn amb la seva biografia. Li pregunten si té marit i diu que sí, en Guillem Calvet, barber de Vic. Es va estar amb ell uns tres anys i després van oir la benedicció i van estar junts sis

anys més. I ha estat separada d'ell, menys de dit Calvet diu ella, des de fa sis anys. Li pregunten si ha fet esposalles amb en Montfort, diu que sí, davant d'un capellà de Santa Maria del Mar. Interrogada si des de les esposalles dorm amb en Montfort, respon tota hora. Interrogada per què va tardar tres anys a casar-se amb en Calvet i si hi havia algun impediment per part d'ell o d'ella, va respondre que ella abans estava casada a Manresa i que de la casa del marit «en Calvet se l'endemà".

És a dir, que aquesta dona casada a Manresa va fugir amb un barber de Vic amb qui primer va conviure i després es va casar. Deixant-lo, va anar a Barcelona on convivia amb un calderer a qui anomenava públicament «marit» i amb qui s'havia promès. Ella tenia dues filles, ja grans, que no havien perdut la pista de la mare i que aquell anys havien anat a Barcelona a veure la processó de Corpus. Així ho explica un testimoni:

Ella, testimoni, coneix Agnès, filla d'en Codina, fuster de Manresa, de la fadrinesa ençà, e per çò com ella testes e la dita Agnès són nodrides en la vila de Manresa i que no sabia que estigués casada a Vic fins que el dimecres abans de Corpus van anar a casa seva dues filles de la dita Agnès: una casada a Manresa i l'altra donzella, el gendre i alguns altres manresans, que li digueren les boneses de la dita dona Agnès. Ella els va dir que en Joan de Montfort havia estat a casa seva la nit abans i li havia dit que s'havia esposat amb Agnès i que rebrien la benedicció. Les filles i els altres que havien vingut afirmen que no hi consentirien, que ja estava casada i havia oïda benedicció a l'església de Santa Maria la Rodona de Vic.¹⁴

En aquest cas són les filles, que no sabem si són filles del primer o del segon matrimoni, les que exerceixen un control sobre la mare; però no es pretén castigar o jutjar l'adulteri, sino impedir la bigàmia. El pretès promès, amb qui ja feia temps que convivia, tot i saber que era casada a Vic, demana al bisbe que sigui anul·lat el seu compromís. No s'inicia, però, cap procés per adulteri ni es pretén imposar cap càstig

a ningú. No sabem si després de l'escàndol la convivència d'Agnès amb Joan Montfort va poder continuar, ja que molt probablement s'exerciria una pressió per part del veïnat si es sabien públicament les seves «boneses».

Els processos ens permeten reconstruir interessants històries de vida privada. En podríem explicar diverses històries de casaments de nenes i d'adolescents, com el de Caterina Aleu de Barcelona, o Françaia Riera de Montcada, o Sibil·la de Collbató, de nou anys, casada amb el fill del senyor d'Argençola, o la història de Caterina, una nena trobada a les portes de l'hospital de Barcelona. També podem parlar de les històries de vida, sentiments i creences que ens ofereixen de manera resumida els testaments. Creiem que fa al cas incloure aquí els testaments de dues manresanes del segle XV.

Testament d'Agnès, muller de Bernat Aymerich, donzell, domiciliada a Manresa¹⁵.

"En nom de Déu... Jo Agnès, muller del venerable Bernat Aymerich, donzell, domiciliada a la ciutat de Manresa, malalta, però amb tot el coneixement, faig el meu testament. Nomeno marmessors: el meu marit Bernat Aymerich, la venerable senyora Andreua, vídua de l'honorable Joan Aymerich, cavaller, sogra meva, domiciliada a la dita ciutat, i la mea germana Isabel, vídua de Guillem Bou de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià del territori de Barcelona. Elecció de sepultura a la capella de Sant Tomàs, fundada al monestir dels predicadors de la ciutat de Manresa en el vas que tinc allà; demano que es celebrin les 33 misses vulgarment anomenades de Sant Amador per la meua ànima. Dono a cada marmessor pels seus treballs, 22 sous. Demano que cada any per la festa de Sant Omàs, que es celebra al mes de març, es paguin de sous de pa de fleca, que reparteixin en aquell monestir per amor de Déu i per la meua ànima, als pobres mendicants que vagin al monestir per celebrar aquella festa; perquè

cada any el prior de dit monestir puigui comprar el pa, atorgo el cens que he de cobrar anualment sobre un hort que Pere Casanova, mestre d'esgrima i ciutadà de Manresa, té al terme de Manresa, i el cens que he de cobrar d'una terra plantada de vinya que té Francesc Pellisseres, sabater, ciutadà de Manresa en el citat terme de la ciutat de Manresa. Prego i demano al meu marit Bernat Aymerh que cada any sigui present a la distribució del pa, junt amb el prior dels predicadors. Demano que immediatament després de la meua mort el meu hereu faci fer per a 10 pagesos meus propis que tinc al terme de Sant Pere de Vallhonestà, deu gramalles¹⁶. El dia del meu enterrament, i durant tres dies que celebrin misses a la Seu de Manresa. Demano que la meua esclava Llúcia no s'estigui a casa meua i del meu marit, sinó que l'ha de vendre per espai de deu anys. El preu d'aquesta venda temporal és per l'hereu; passats els deu anys vull que Llúcia sigui lliure. Dono a Bernat, Joan, Maurici i Aldonsa, fills i filla meus i del meu marit, a cada un d'ells per herència i legítima 20 lliures. Demano a Aldonsa, filla meua, que és esposa del venerable Joan Burgués, que mentre sigui esposada, vulgui viure amb la meua germana Isabel o amb Andreua, vídua de Joan Aymerich. Deixo com a hereu universal el meu marit, però si es torna a casar queda com a hereu el meu fill Joan. 21 de juny de 1431”.

Testament d'Eulàlia, vídua de Pere Puig, sabater de Manresa¹⁷:

“En nom de Déu. Jo Eulàlia, muller de Pere Puig, difunt, sabater ciutadà de Manresa, filla d'Antoni Gorovarts, difunt, ciutadà de Manresa, i de Caterina, viva. Malalta, però amb tot el coneixement, faig el meu testament. Nomeno marmessors la meua mare Caerina, Nicolau Gorovarts, germà meu, canonge de Manresa, i Antoni Puig, de l'orde dels Predicadors, fill meu. Vull ser enterrada a Manresa en el vas que té la meua mare. Dono al meu nét Lluís, fill de la meua filla Brígida i

del difunt Pere Rossell, primer marit meu, com a legítima 5 sous. A la meua néta Caterina, filla també de la meua filla Brígida i del seu primer marit, 5 sous. Ala meua mare un mantell de dol. A la meua filla Brígida, muller de Joan Fuster de Barcelona (és el segon marit) un mantell de dol per tota part de l'herència i legítima. A fra Antoni Puig, fill meu, 33 sous perquè es compri la capa de frare. A cada un dels marmessors un sou pels treballs. Deixo com a hereva universal Eulàlia Beneta, filla meua i del difunt Pere Puig, marit meu, de sis anys. Si no pot ser hereva o mor sense fills, que l'herència passi als meus néts Lluís i Caterina, en parts iguals i si moren sense fills que passi als més propers en grau de parentiu. Nomeno tutors i administradors de l'hereva a la meua mare i al meu germà. 24 de juliol de 1461.”

Conclusions

Per mitjà d'uns exemples concrets, triats entre els nombrosos documents conservats als arxius de Barcelona, hem redactat unes petites cròniques de la vida quotidiana. Hem pogut lliscar per la història dels sentiments i de les vivències a través de fonts històriques directes, i és de creure que objectives, és a dir, amb una base científica.

Hem parlat de fets habituals: els joves cantaven pels carrers, les parelles es casaven sense amor, les noies difícilment podien escapar al destí imposat pels pares... Però hem vist casos en què es resistien a la sort imposada. Creiem que uns i altres coposen la problemàtica general de la constitució de les parelles als darrers segles medievals. També hem vist com vivències i creences es sintetitzen al testament.

Tenim una selecció de fragments d'històries que hem volgut consignar amb els noms i cognoms dels seus protagonistes, seguint el més fidelment possible la documentació. Els fets exposats responen de vegades a realitats habituals, d'altres a fets extraordinaris. Hi ha relats acabats i, sobretot,

inacabats; podem afirmar que tots són històrics, reals, van passar i els protagonistes els van viure aproximadament tal com queden reflectits a les fonts.

Notes

1. L'any 1315 Jaume II concedia a Manresa el títol de ciutat (TORRAS, Marc: *El Llibre Verd de Manresa (1218-1902)*, ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1996).
2. SERRA i RÀFOLS, E.: *Cinc lletres privades catalanes del segle XIV*, «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics» I (1952), p. 30.
3. ACA, procés 126/25 (any 1379).
4. ACA, procés en quart 285 (any 1325).
5. AHPB (any 1423).
6. EIXIMENIS, Francesc: *Lo Llibre de les dones I*, Barcelona, ed. Curial, p. 47.
7. BROCA, Guillem: *Historia del derecho de Cataluña, especialmente el civil I*, Barcelona, ed. Gili, 1918 pp. 318,361.
8. Llibre Verd de Manresa, doc. 68.
9. AHPB Pere Granayana llibre 25 comi fol. 184v (any 1419).
10. DUBY, Georg: *Mâle Moyen Age. De l'amour et autres essais*, Paris, ed. Flammarion, 1983, p. 45.
11. AHPB, Joan Nadal llibre primer s.f. (any 1391).
12. ADB, procés 112 (any 1408).
13. ADB, procés 484 (any 1423).
14. Una veïna afegeix que l'havia vist viure a Vic, al carrer de Sant Hipòlit. El marit tenia la barberia a la Plaça Nova. *El dia que feren nocés, anà après dinar en casa hon fahien les dites nocés e y ballà ab son lahut e e guitarrés; d'això fa deu o dotze anys. No se sap quan temps van viure junts, ja que poc després es va casar i va venir a viure a Barcelona. Una altra veïna imagina més del que realment sap. Interrogada si sabia que Agnès era casada, diu que no ho sap, però que, ben mirat, una dona que va veure prendre la benedicció amb un home petit a l'altar de Santa Eulàlia de la Seu de Barcelona, podia ser ella.*
15. AHPB, Miquel Ferran 177/16, fols. 102r-103v.
16. Veïem un altre testament en el que s'esmenten els vestits dels qui porten el difunt: «Jo Bartomeu Vinyes, argenter ciutadà de Barcelona, fill d'Arnau Vinyes, flassader ciutadà de Girona e de madona Margaride... vull que setze pobres ab gramayes e caperons de color de drap blau porten lo dit cors meu... Als quals man ésser donat a quescun d'ells dos sous. Item man que sen comprades dues canes de drap blau que sien posades sobre lo dit cors meu».
17. AHPB, Bartomeu del Bosc, 199/38, fol. 18r.

Teresa Vinyoles i Vidal

Professora de la Universitat de Barcelona